Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

INGLIZ TILI TALABALARIGA YOZMA NUTQ KO'NIKMASINI O'RGATISHDA INNOVATSION METODLAR

Abdiolimova Qizlarxon Subhonali qizi
Teacher, Department of Foreign Languages,
Faculty of Foreign Languages,
Fergana State University, Uzbekistan.
abdiolimovaqizlarxon@gmail.com
+998901515651
ORCID: 0009-0006-1643-418X
https://doi.org/10.5281/zenodo.24351722

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim talabalarining yozma nutq kompetensiyasini rivojlantirishda qo'llaniladigan innovatsion metodlar nazariy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. Yozishni tayyor mahsulot sifatida baholashdan ko'ra, uni rejalashtirish, qoralama yaratish, fikr-mulohaza olish, qayta ishlash va nashr etish bosqichlaridan iborat rekursiv jarayon sifatida tashkil etish zarurligi asoslanadi. Jarayon-janr yondashuvi, hamkorlikda yozish, tengdoshlar fikr-mulohazasi, korpusga asoslangan ta'lim, multimodal yozuv, loyiha va muammo asosidagi topshiriqlar, elektron portfolio hamda generativ sun'iy intellekt vositalaridan mas'uliyatli foydalanishning didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Nazariy manbalarni qiyosiy tahlil qilish va metodik modellashtirish asosida "Maqsad–model–yaratish–mulohaza–qayta ishlash–refleksiya" sikli taklif etiladi. Mazkur sikl mazmun, tuzilma, til, auditoriyaga moslik va mualliflik mas'uliyatini birgalikda rivojlantirishga yo'naltirilgan. Natijada innovatsion texnologiyalar samarasi ularning yangiligiga emas, balki aniq o'quv maqsadi, bosqichma-bosqich pedagogik ko'mak, sifatli fikr-mulohaza va shaffof baholash mezonlari bilan uyg'unlashtirilishiga bog'liq ekani ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: yozma nutq, yozuv kompetensiyasi, jarayon-janr yondashuvi, hamkorlikda yozish, tengdosh fikr-mulohazasi, korpus texnologiyasi, multimodal yozuv, elektron portfolio, generativ sun'iy intellekt.

Abstract. This article provides a theoretical and methodological analysis of innovative methods for developing university students' writing competence. It argues that writing should be organised as a recursive process involving planning, drafting, feedback, revision, and publication rather than assessed only as a finished product. The paper examines the pedagogical potential of the process-genre approach, collaborative writing, peer feedback, corpus-informed learning, multimodal composition, project- and problem-based tasks, electronic portfolios, and the responsible use of generative artificial intelligence. Based on a comparative review of relevant scholarship and pedagogical modelling, the article proposes a six-stage cycle: Purpose, Model, Creation, Feedback, Revision, and Reflection. The cycle is designed to develop content, organisation, language accuracy, audience awareness, and authorial responsibility in an integrated manner. The analysis indicates that the effectiveness of innovative technologies depends less on their novelty than on their alignment with explicit learning outcomes, staged instructional support, high-quality feedback, and transparent assessment criteria. Practical recommendations are offered for

integrating these methods into writing courses while preserving student agency, academic integrity, and the teacher's formative role.

Keywords: writing instruction, writing competence, process-genre approach, collaborative writing, peer feedback, corpus-informed learning, multimodal composition, electronic portfolio, generative artificial intelligence.

Kirish. Raqamli kommunikatsiya, akademik mobillik va mehnat bozoridagi o‘zgarishlar talabalardan fikrni yozma shaklda aniq, mantiqiy va auditoriyaga mos ifodalashni talab qilmoqda. Yozish faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri gaplar tuzish emas; u g‘oyani tanlash, dalillarni tartiblash, manbalarni baholash, janr me’yorlariga rioya qilish, o‘quvchi ehtiyojini hisobga olish va matnni qayta ishlash kabi o‘zaro bog‘liq amallarni qamrab oladi. Shu sababli yozma nutqni rivojlantirish mashg‘ulotlari tayyor matnni tekshirish bilan cheklanmasdan, muallifning fikrlash va qaror qabul qilish jarayonini qo‘llab-quvvatlashi kerak.

An’anaviy amaliyotda talaba mavzu bo‘yicha bir marta matn yozadi, o‘qituvchi esa asosan grammatik va imloviy xatolarni belgilaydi. Bunday yondashuv matnning mazmuniy rivoji, kompozitsiyasi, auditoriyaga ta’siri va qayta yozish madaniyatini yetarli darajada shakllantirmaydi. Flower va Hayes (1981) yozishni rejalashtirish, matnga aylantirish va ko‘rib chiqish o‘zaro qaytib turadigan kognitiv jarayon sifatida tavsiflagan. Keyingi tadqiqotlarda esa yozuvning ijtimoiy, janriy va hamkorlik xususiyatlari kuchliroq ta’kidlandi (Hyland, 2003; Graham, 2019). Demak, innovatsion metod talabaning matn yaratish jarayonini ko‘rinadigan, boshqariladigan va refleksiv faoliyatga aylantirishi lozim.

Maqolaning maqsadi talabalarga yozishni o‘rgatishda samarali bo‘lgan zamonaviy metodlarni tizimlashtirish, ularning didaktik vazifalarini aniqlash va oliy ta’lim sharoitida qo‘llash uchun integrativ model taklif etishdan iborat. Maqolada “innovatsion” tushunchasi faqat yangi raqamli vosita ma’nosida emas, balki talabaning faolligi, hamkorligi, tanlovi, refleksiyasi va haqiqiy kommunikativ vazifasini kuchaytiradigan pedagogik yechim sifatida qo‘llanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega. Unda yozuv pedagogikasi, ikkinchi tilni o‘qitish, fikr-mulohaza, hamkorlikda yozish va ta’lim texnologiyalariga oid ilmiy manbalar qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil birligi sifatida metodning maqsadi, talaba faoliyati, o‘qituvchi ko‘magi, raqamli vositaning vazifasi va baholash dalillari belgilandi. Shuningdek, metodik modellashtirish orqali turli yondashuvlarni bitta dars yoki modul doirasida bog‘lovchi olti bosqichli sikl ishlab chiqildi.

Maqolada empirik tajriba natijalari da’vo qilinmaydi. Taklif etilgan model mavjud nazariyalar va tadqiqot xulosalarini o‘quv amaliyotiga moslashtirish natijasidir. Shu bois modelni muayyan ta’lim muassasasida joriy etishda talabalar darajasi, fan yo‘nalishi, guruh hajmi, texnik imkoniyatlar va akademik halollik siyosati hisobga olinishi zarur.

Yozishni o‘rgatishning zamonaviy nazariy asoslari. Yozuv ta’limida mahsulotga yo‘naltirilgan, jarayonga yo‘naltirilgan va janrga yo‘naltirilgan yondashuvlar keng tarqalgan. Mahsulot yondashuvi namunaviy matnning til va tuzilma xususiyatlarini o‘zlashtirishga yordam beradi, biroq talabaning g‘oya yaratish hamda qayta ishlash jarayonini cheklashi mumkin. Jarayon yondashuvi rejalashtirish, qoralama, tahrir va qayta yozishga e’tibor beradi. Janr yondashuvi esa matnning kommunikativ maqsadi, auditoriyasi va muayyan akademik yoki kasbiy hamjamiyatdagi me’yorlarini ochib beradi. Jarayon-janr

integratsiyasi ushbu kuchli tomonlarni birlashtirib, namunani tanqidiy tahlil qilishdan mustaqil matn yaratishgacha bo‘lgan yo‘lni bosqichma-bosqich tashkil etadi.

Yozish bir vaqtning o‘zida individual va ijtimoiy faoliyatdir. Muallif mustaqil qaror qabul qiladi, lekin uning matni boshqa matnlar, o‘quvchilar kutishi va hamjamiyat me’yorlari bilan bog‘langan. Shuning uchun samarali ta’lim talabaning mualliflik ovozini saqlagan holda, unga namunalar, suhbat, hamkorlik va fikr-mulohaza orqali tayanch yaratadi. Innovatsion metodlarning umumiy xususiyati ham shu: ular tayyor javob bermaydi, balki talabaning matn ustidagi ongli qarorlarini ko‘paytiradi.

Talabalarga yozishni o‘rgatishdagi innovatsion metodlar.

Jarayon va janrni integratsiyalash. Jarayon-janr yondashuvida dars aniq kommunikativ vaziyatdan boshlanadi: kim yozadi, kim uchun yozadi, nima maqsadda va qaysi janrda yozadi. Talabalar bir yoki bir nechta namunaviy matnni tahlil qilib, uning makrotuzilmasi, dalillash usuli, bog‘lovchi vositalari va uslubiy xususiyatlarini aniqlaydilar. Keyin ular mazmun xaritasi yoki reja tuzib, birinchi qoralamani yaratadi. Fikr-mulohazadan so‘ng matn kamida bir marta mazmuniy va bir marta til jihatidan qayta ishlanadi.

Mazkur metod ayniqsa akademik esse, muammo-yechim matni, adabiyotlar sharhi, hisobot va kasbiy yozishmalarni o‘rgatishda samaralidir. O‘qituvchi namunani ko‘chirib yozishni talab qilmasligi, aksincha, janrning tanlovlar tizimini ko‘rsatishi muhim. Talaba “ushbu qism matnda nima vazifani bajaradi?” degan savolga javob bera olsa, janr xususiyatini boshqa mavzuga ko‘chira oladi.

Hamkorlikda yozish va tengdosh fikr-mulohazasi. Hamkorlikda yozishda ikki yoki undan ortiq talaba mazmun, tuzilma va til bo‘yicha qarorlarni birgalikda qabul qiladi. Storch bunday faoliyat matn mahsulidan tashqari, til haqida muzokara yuritish va bilimni birgalikda qurish imkonini berishini ko‘rsatadi. Biroq vazifani shunchaki guruhga berish hamkorlikni avtomatik ta’minlamaydi. Rollar “g‘oya muallifi”, “tuzilma kuzatuvchisi”, “dalil tekshiruvchisi” va “til muharriri” kabi vazifalar asosida navbat bilan taqsimlanishi mumkin.

Tengdosh fikr-mulohazasi talabaning nafaqat matnini, balki baholash savodxonligini ham rivojlantiradi. Yu va Lee tahliliga ko‘ra, uning samarasi talabalarni fikr bildirishga tayyorlash, mezonlarning aniqligi, guruh dinamikasi va raqamli muhitga bog‘liq. Shu bois “Yaxshi” yoki “Xato” kabi umumiy izohlar o‘rniga “Da’voni qaysi dalil kuchaytiradi?”, “Ushbu paragrafning asosiy gapi qayerda?” kabi yo‘naltiruvchi savollar beriladi. Dastlab anonim namunalar ustida mashq qilish talabalarning ishonchini oshiradi.

Yu va hammualliflarning 2015–2024-yillardagi tadqiqotlarni qamrab olgan yangilangan sharhi ham tengdosh fikr-mulohazasining yozuv sifati bilan birga tanqidiy fikrlash, o‘quvchi avtonomiyasi, fikr-mulohaza savodxonligi va raqamli vositalardan ongli foydalanishni rivojlantirish imkonini ko‘rsatadi. Bu natijalar fikr berishning o‘zi ham muhim o‘quv faoliyati ekanini tasdiqlaydi.

Korpusga asoslangan va ma’lumot orqali o‘rganish. Elektron korpuslar talabalarga so‘z, birikma va grammatik tuzilmalarning haqiqiy matnlarda qanday ishlatilishini kuzatish imkonini beradi. O‘qituvchi tayyor qoida berish o‘rniga, talabalar konkordans qatorlaridan takrorlanadigan qoliplarni aniqlaydi. Masalan, ilmiy matnlarda ehtiyotkorlikni ifodalovchi “natijalar shuni ko‘rsatadiki”, “ehtimol”, “muayyan darajada” kabi birliklarning vazifasi va joylashuvi qiyoslanadi. Bu usul lug‘at tanlash, kollokatsiya, uslub va fan diskursiga moslikni rivojlantiradi.

Korpus topshirig‘i darajaga mos bo‘lishi kerak. Boshlang‘ich bosqichda o‘qituvchi kichik, saralangan misollar to‘plamini beradi; yuqori bosqichda talabalar mustaqil so‘rov tuzadi va topilgan

misollar asosida xulosa chiqaradi. Korpusdagi yuqori chastota har doim ham muayyan vaziyat uchun eng yaxshi tanlov emasligi sababli, janr va kontekstni muhokama qilish zarur.

Multimodal yozuv va raqamli hikoya. Zamonaviy kommunikatsiyada ma'no faqat uzluksiz yozma matn orqali yaratilmaydi. Infografika, rasm, audio, video, havola va maket ham mazmunni tashkil etadi. Multimodal yozuv topshiriqlarida talabalar bir mavzuni maqola, podkast ssenariysi, infografika yoki raqamli hikoya shaklida qayta ifodalaydi. Bu jarayon axborotni qisqartirish, auditoriyaga moslashtirish, vizual dalil tanlash va matnlararo o'tish ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Multimodallikda bezak mazmunning o'rnini egallamasligi kerak. Baholashda dizaynning chiroyliligidan ko'ra, matn va vizual element o'rtasidagi semantik bog'lanish, manbalarning ko'rsatilishi, o'qish qulayligi va kommunikativ maqsadga xizmat qilishi asosiy mezon bo'ladi. Shuningdek, mualliflik huquqi va ochiq litsenziyali materiallardan foydalanish bo'yicha qisqa ko'rsatma beriladi.

Loyiha va muammo asosidagi yozuv topshiriqlari. Loyiha va muammo asosidagi topshiriqlar yozishni real vaziyatga bog'laydi. Talabalar universitetdagi muammoni o'rganib, so'rovnoma tuzishi, ma'lumot yig'ishi, natijani tahlil qilishi va rahbariyatga taklifnoma yozishi mumkin. Bunda yozuv topshiriqning yakuniy bezagi emas, balki muammoni o'rganish vositasiga aylanadi. Bir loyiha doirasida qaydlar, elektron xat, hisobot, annotatsiya va taqdimot matni kabi bir necha janr o'zaro bog'lanadi. Mazkur metod mazmuniy mas'uliyatni oshiradi, chunki talaba yozgan matnining haqiqiy yoki simulyatsiya qilingan auditoriyasi mavjud. Biroq katta loyiha kichik oraliq mahsulotlarga bo'linmasa, ayrim talabalar jarayondan chetda qolishi mumkin. Shuning uchun loyiha pasportida maqsad, yakuniy mahsulot, bosqichlar, individual hissa, oraliq muddat va baholash mezonlari oldindan ko'rsatiladi.

Teskari sinf va yozuv ustaxonasi. Teskari sinf modelida janr nazariyasi, qisqa videoma'ruza yoki namunaviy matn tahlilining bir qismi mashg'ulotdan oldin bajariladi. Auditoriya vaqti esa rejalashtirish, qoralama yozish, kichik konferensiya, tengdosh fikr-mulohazasi va tahrirga ajratiladi. Natijada o'qituvchi umumiy ma'ruza o'rniga talabaga ayni paytda kerak bo'lgan individual yoki kichik guruh ko'magini bera oladi. Yozuv ustaxonasi qisqa "mini-dars", mustaqil yozish vaqti, maslahat hamda yakuniy refleksiyadan iborat bo'lishi mumkin. Mini-darsda faqat bitta aniq masala, masalan, tezisni aniqlashtirish yoki dalilni sharhlash ko'rib chiqiladi. Talaba darhol o'z matnida shu ko'nikmani sinaydi. Bunday tashkil etish nazariya va amaliyot o'rtasidagi vaqt masofasini qisqartiradi.

Elektron portfolio va refleksiv baholash. Elektron portfolio talabaga faqat eng yaxshi ishni emas, balki qoralamalar, olingan fikr-mulohazalar, kiritilgan o'zgarishlar va refleksiv izohlarni jamlash imkonini beradi. Shunday qilib, baholash bir martalik matndan rivojlanish dinamikasiga o'tadi. Talaba "Qaysi o'zgarish matnni kuchaytirdi?", "Qaysi tavsiyani qabul qilmadim va nima uchun?" kabi savollarga javob yozadi. Bu amaliyot mualliflik qarorlarini anglashga va o'z-o'zini baholashga yordam beradi.

Portfolio uchun barcha ishlarni cheksiz yig'ish shart emas. Semestr davomida ikki yoki uch asosiy matnning qoralama va yakuniy variantlari, fikr-mulohaza dalillari hamda qisqa refleksiya yetarli bo'lishi mumkin. Baholash mezonida natija bilan birga qayta ishlash sifati, fikr-mulohazadan foydalanish va o'sish dalillari ham hisobga olinadi.

Generativ sun'iy intellekt bilan boshqariladigan yozuv amaliyoti. Generativ sun'iy intellekt g'oya variantlarini yaratish, reja bo'yicha savollar berish, matnning tushunarliligini tekshirish yoki tahrir variantlarini qiyoslashda yordamchi vosita bo'lishi mumkin. Biroq tayyor matnni to'liq yaratib berish talabaning fikrlash, dalillash va mualliflik mas'uliyatini kamaytiradi. UNESCO ta'limda generativ sun'iy

intellektdan foydalanishda inson markazli yondashuv, ma’lumotlar maxfiyligi, yoshga moslik va natijalarni tanqidiy tekshirishni tavsiya etadi.

Pedagogik jihatdan samarali modelda talaba avval o‘z g‘oyasi va qoralamasini yaratadi, so‘ng sun’iy intellektdan aniq vazifa uchun foydalanadi. Masalan, vositadan “matnni qayta yoz” deb so‘rash o‘rniga, “tezis va har bir paragrafning asosiy gapi o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishni savollar orqali tekshir” kabi metakognitiv ko‘rsatma beriladi. Talaba olingan tavsiyani dalil bilan qabul qiladi yoki rad etadi, foydalanilgan yordamni ko‘rsatadi va faktlarni mustaqil manbalar orqali tekshiradi. Yakuniy matn uchun javobgarlik muallifning o‘zida qoladi.

Muhokama. Ko‘rib chiqilgan metodlar uchta umumiy tamoyilga birlashadi. Birinchidan, yozish bir martalik mahsulot emas, qayta ko‘rish va qaror qabul qilish jarayonidir. Ikkinchidan, yozuv aniq janr, auditoriya va ijtimoiy vaziyat bilan bog‘lanadi. Uchinchidan, talaba fikr-mulohazani passiv qabul qiluvchi emas, uni tahlil qiluvchi va o‘z matniga moslashtiruvchi muallif bo‘lishi kerak. Shu uch tamoyil saqlansa, oddiy vosita ham innovatsion pedagogik vazifani bajarishi mumkin.

Raqamli platforma, korpus yoki sun’iy intellektning o‘zi yuqori sifatli yozuvni kafolatlamaydi. Texnologiya tezkor javob va ko‘p variant taqdim etadi, lekin maqsadni belgilash, manba ishonchliligini tekshirish, dalilning axloqiyligini baholash va yakuniy qaror chiqarish inson faoliyatidir. Demak, o‘qituvchining roli kamaymaydi; u tayyor javob beruvchidan o‘quv jarayonini loyihalovchi, savol beruvchi va sifat mezonlarini aniqlashtiruvchi mutaxassisga aylanadi.

Amaliyotdagi asosiy xavflar texnologik tengsizlik, ortiqcha kognitiv yuk, tengdosh izohlarining sifatsizligi, guruhdagi noteng ishtirok va sun’iy intellektga haddan tashqari tayanishdir. Ularni kamaytirish uchun qisqa va aniq ko‘rsatma, namunali bajarish, mezon bilan mashq qilish, rollarni almashtirish, individual refleksiya va muqobil texnologiyasiz yo‘l taqdim etilishi lozim. Innovatsiya barcha talabaga kirish imkonini beradigan moslashuvchan dizayn bilan uyg‘unlashgandagina inklyuziv bo‘ladi.

Xulosa. Talabalarga yozishni o‘rgatishda innovatsion metodlarning asosiy qiymati raqamli yangilikda emas, balki yozuv jarayonini faol, hamkorlikka asoslangan, refleksiv va haqiqiy kommunikativ vazifaga aylantirishidadir. Jarayon-janr yondashuvi talabaning matn tuzilishi va auditoriya haqidagi bilimini rivojlantiradi; hamkorlik va tengdosh fikr-mulohazasi baholash savodxonligini kuchaytiradi; korpus texnologiyasi til tanlovini dalilga asoslaydi; multimodal va loyiha topshiriqlari yozuvni real hayot bilan bog‘laydi; portfolio esa rivojlanishni ko‘rsatadi. Generativ sun’iy intellekt esa shaffof qoidalar va tanqidiy tekshiruv asosida yordamchi vosita bo‘la oladi.

Taklif etilgan “Maqsad–model–yaratish–mulohaza–qayta ishlash–refleksiya” sikli ushbu metodlarni yagona didaktik tizimda qo‘llash imkonini beradi. Uning samaradorligi vazifaning aniqligi, o‘qituvchi ko‘magining bosqichma-bosqich kamayishi, fikr-mulohazaning sifati va baholashning shaffofligiga bog‘liq. Keyingi tadqiqotlarda modelni turli fan yo‘nalishlari va til darajalarida tajriba-sinovdan o‘tkazish, yozuv sifati, talaba avtonomiyasi va akademik halollikka ta’sirini empirik o‘rganish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Flower, L., & Hayes, J. R. (1981). A cognitive process theory of writing. College Composition and Communication, 32(4), 365–387. https://doi.org/10.2307/356600
2. Graham, S. (2019). Changing how writing is taught. Review of Research in Education, 43(1), 277–303. https://doi.org/10.3102/0091732X18821125
3. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research, 77(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487
4. Hyland, K. (2003). Second Language Writing. Cambridge University Press.
5. Storch, N. (2005). Collaborative writing: Product, process, and students' reflections. Journal of Second Language Writing, 14(3), 153–173. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2005.05.002
6. Swales, J. M. (1990). Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge University Press.
7. UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. UNESCO. https://doi.org/10.54675/EWZM9535
8. Warschauer, M. (2010). New tools for teaching writing. Language Learning & Technology, 14(1), 3–8. https://doi.org/10.64152/10125/44196
9. Yu, S., & Lee, I. (2016). Peer feedback in second language writing (2005–2014). Language Teaching, 49(4), 461–493. https://doi.org/10.1017/S0261444816000161
10. Yu, S., Liang, C., Yuan, K., & Lee, I. (2026). Peer feedback in second-language writing: A critical review of recent research (2015–2024). Language Teaching. Advance online publication.